

II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego w budowaniu bezpieczeństwa państwa

(1920–1921)

ppłk w st. spocz.
dr

**ANDRZEJ
WSZENDYRÓWNY**

*Zajmuje się w badaniach
nad funkcjonowaniem
Oddziału II Sztabu*

*Głównego WP i wyższego
szkolnictwa wojskowego
w okresie
międzywojennym.*

Autor kontynuuje temat rozwoju wyższego szkolnictwa wojskowego w okresie międzywojennym („Kwartalnik Bellona” nr 3/2015). Charakteryzuje i ocenia system kształcenia oficerów Sztabu Generalnego na przykładzie II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. Kurs ten trwał prawie dwa lata – w okresach 5 stycznia 1920–6 września 1921 roku i 15 kwietnia 1920–3 stycznia 1921 roku.

Autor ukazuje między innymi ewolucję systemu kształcenia – od trybu wojennego (5 stycznia 1920 – 15 kwietnia 1920 roku) do pokojowego (3 stycznia–6 września 1921 roku), opisuje funkcjonowanie Szkoły Sztabu Generalnego opartej na kadrcze profesorskiej Francuskiej Misji Wojskowej i wdrażającej francuskie idee militarne, a także wskazuje na wpływ doświadczenia zdobytego w wojnie polsko-sockiekiej na polonizację systemu kształcenia oficerów Sztabu Generalnego oraz omawia kryteria rekrutacji do Szkoły.

SŁOWA KLUCZOWE

Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego, II kurs Szkoły Sztabu Generalnego, Francuska Misja Wojskowa w Polsce, oficer Sztabu Generalnego, wojna polsko-sockiecka

Wojско Polskie odradzające się po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku musiało rozwiązać problem niedostatku kadry oficerskiej, zwłaszcza oficerów przygotowanych do służby w sztabach, w tym w Sztabie Generalnym. Mimo napływu dość dużej grupy oficerów z byłych armii zaborczych – austriackiej, rosyjskiej i niemieckiej, z Legionów Polskich, Polskiego Korpusu Posiłkowego, Polskiej Organizacji Wojskowej, z Korpusów Wschodnich i armii Hallera, ciągle brakowało oficerów z wyższym wykształceniem sztabowym.

Oprócz braków liczebnych budowę korpusu oficerskiego utrudniała jego niejednorodność. Oficerowie pochodzili nie tylko z różnych zaborów,

lecz także z różnych krajów, między innymi z Francji, USA i Kanady. Dzieliły ich zarówno poglądy polityczne i odmienności kulturowe, jak i systemy szkolenia wojskowego, regulaminy, instrukcje, taktyka oraz terminologia wojskowa. Jedynym rozwiązaniem było utworzenie własnej wyższej szkoły wojskowej, która wyszkoliłaby oficerów sztabowych według standardów najlepszych armii świata.

W tym celu minister spraw wojskowych gen. por. Józef Leśniewski powołał 15 czerwca 1919 roku Wojenną Szkołę Sztabu Generalnego w Warszawie¹. Zorganizowali ją i prowadzili oficerowie z Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce, głównym jej zadaniem zaś było wyszkolenie oficerów Sztabu Generalnego. W tym czasie nie podejmowano tematu kształcenia korpusu przyszłych dowódców. I kurs ukończyło 76 absolwentów i choć nie zaspokoili oni podstawowych potrzeb polskiej armii, to potwierdzili słuszność wybranej drogi oraz dostarczyli wielu cennych spostrzeżeń.

Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego (5 stycznia – 15 kwietnia 1920 roku) – wojenny, przyspieszony okres szkolenia

Po zakończeniu I kursu dowódca Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego gen. por. Stanisław Puchalski, w porozumieniu z dyrektorem Piechoty i Wyszkołenia Ogólnego Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce gen. Claude'em Spire'em, wysłał 21 sierpnia 1919 roku do II wiceministra spraw wojskowych gen. ppor. Kazimierza Sosnkowskiego pismo z opisem problemów, jakie pojawiły się w trakcie szkolenia, wraz z konkretnymi propozycjami ich rozwiązania. W rezultacie generał Sosnkowski wydał 6 września 1919 roku rozkaz nr 71/IIWM19, który stał się podstawą do zmiany zasad organizacji II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego.

Generał Sosnkowski wydłużył czas trwania II kursu z czterech miesięcy do siedmiu – od 2 stycznia do 31 lipca 1920 roku. Intencją ministra było podniesienie poziomu wykształcenia polskich absolwentów, tym samym stworzenie intelektualnego zaplecza polskiej armii, tak by w przyszłości móc zastąpić w Szkole francuskich wykładowców.

Zmiany te spowodowały przesunięcia w składzie polskiej kadry. Pułkownik Marian Kukiel przestał pełnić funkcję zastępcy dowódcy Szkoły, ale pozostał wykładowcą historii wojennej oraz wojskowości polskiej. Inni dydaktycy dublowali nauczycieli francuskich: płk Stefan Witkowski uczył taktyki i regulaminu musztry piechoty oraz historii wojennej, był także zastępcą dowódcy Szkoły; płk Eugeniusz Tintz został wykładowcą służby Sztabu Generalnego i regulaminu służby polowej, mjr Edmund Knoll-Kownacki – artylerii i regulaminu musztry artylerii, mjr Juliusz Kleeberg – kawalerii i regulaminu musztry kawalerii, ppłk Franciszek Kleeberg – organizacji, mjr M. Dąbrowski – służby inżynierii, natomiast mjr Kazimierz Drewnowski – telegrafii i radiotelegrafii. Nie obsadzono etatu wykładowcy korespondencji wojskowej.

Polepszeniu jakości procesu dydaktycznego miało służyć ograniczenie liczby słuchaczy na kursie do 50 oficerów oraz wprowadzenie określonych kryteriów naboru. Naukę na kursie mogli podjąć oficerowie wszystkich rodzajów broni, od porucznika do majora włącznie.

---

¹ Dodatek Tajny nr 10 T do Dziennika Rozkazów Wojskowych z 18 września 1919 r., poz. 93.

Kandydaci na II kurs musieli wysłać, drogą służbową, do Dowództwa Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego własnoręcznie napisane podanie wraz z wypełnionymi kwestionariuszami i krótkim opisem kwalifikacyjnym przełożonego oraz orzeczeniem o zdatności fizycznej².

Ubiegający się o przyjęcie na II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego musieli: wykazać się kwalifikacją służbową przynajmniej bardzo dobrą i co najmniej trzyletnią służbą oficerską, z tego dwuletnią na froncie, mieć poniżej 35 lat, być w pełni zdolnym fizycznie do służby frontowej oraz złożyć egzamin wstępny. Ten ostatni polegał na opracowaniu pod ścisłą klauzurą w Szkole Sztabu Generalnego dwóch tematów pisemnych: pierwszego – z dziedziny wiedzy ogólnej, pozwalającego kandydatowi wykazać się wiedzą, umiejętnością logicznego myślenia oraz znajomością języka polskiego, i drugiego – z taktyki ogólnej, mającego na celu sprawdzenie znajomości ogólnych zasad taktycznych, sposobu oceny *pojedynczych sytuacji taktycznych, umiejętności pobierania decyzji i ich motywowania*³.

Podania o dopuszczenie do egzaminu wstępnego na II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego złożyło 386 oficerów, z tego 142 z byłej armii austro-węgierskiej, 126 legionistów, 109 z byłej armii rosyjskiej i 9 z byłej armii niemieckiej⁴.

Zgodnie z rozkazem Naczelnego Dowództwa-Sztabu Generalnego nr 172 z 18 września 1919 roku do egzaminu wstępnego na II kurs dopuszczono 234 oficerów⁵. Do egzaminu wstępnego przystąpiło 210 oficerów, z tego: 86 legionistów, 74 z byłej armii austro-węgierskiej, 44 z byłej armii rosyjskiej i 6 z byłej armii niemieckiej⁶.

Komisja egzaminacyjna zakwalifikowała na kurs 53 oficerów: 37 legionistów, 9 z byłej armii austro-węgierskiej, 4 z byłej armii rosyjskiej i 3 z byłej armii niemieckiej⁷. W wykazie II kursu podpisanym przez zastępcę dowódcy Szkoły płk. Stefana Witkowskiego z 27 marca 1920 roku zamiast planowanych 50 oficerów jest wymienionych 59 słuchaczy⁸.

Dowódca Szkoły gen. por. Stanisław Puchalski przedstawił wyniki egzaminów Naczelnemu Dowództwu w następujący sposób: *Przestudiowawszy wypracowania 210 oficerów, wszy-*

---

² CAW, Oddział V Personalny Sztabu MSWoj., sygn. I.300.11.58, Rozkaz nr 71/II WM 19 II Wiceministra Spraw Wojskowych z 6 września 1919 roku (L.dz. 3180/II WM 19).

³ Rozkaz Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (Sztab Generalny) nr 172 z 19.09.1919 r. Nr 2118/V. pf. Kurs Szkoły Sztabu Generalnego.

⁴ Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (dalej: IJPA), Zespół Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, Teczka 701/2/7, Wyniki egzaminu wstępnego na II Kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, 15.01.1920 r., s. 390.

⁵ CAW, Oddział V, sygn. I.301.11.42, Lista oficerów zakwalifikowanych do egzaminu wstępnego na II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. Naczelne Dowództwo-Sztab Generalny nr 3612/V.pf z dnia 11 listopada 1919 roku. Marian Porwit podaje, że dopuszczono do egzaminu wstępnego 210 oficerów, a przyjęto 53. M. Porwit, *Spojrzenie poprzez moje życie*. Warszawa 1986, s. 232. Podobne dane są podane w publikacji *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, W. Chocianowski (oprac.), Londyn 1969, s. 311 (rozdział: I *Promocja 1919–1921*).

⁶ IJPA, Zespół Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, Teczka 701/2/7, Wyniki egzaminu wstępnego na II Kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. 15.01.1920 r., s. 390.

⁷ IJPA, Zespół Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, Teczka: 701/2/7, s. 391. Wyniki egzaminu wstępnego na II Kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. 15.01.1920 r. Jan Ciałowicz w artykule *W sprawie Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego wyjaśnienia, uzupełnienia i sprostowania* („Wojskowy Przegląd Historyczny” 1967 nr 4, s. 456) podaje 40 z Legionów Polskich oraz 10 z królewskiej i cesarskiej armii. Do grupy oficerów byłej cesarskiej i królewskiej armii należał mjr kaw. Edward Wolff.

⁸ W pracy *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej...*, op.cit., s. 311, podano, że przyjęto 53 oficerów. CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 3 z 8.01.1920 r., Podział na grupy słuchaczy II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego.

II kurs Wojennej Szkoły...

scy członkowie komisji egzaminacyjnej doszli do przekonania: że ogólny poziom wiedzy tak fachowej, jak też i ogólnej, jest stosunkowo dość niski; że kwalifikacje kandydatów podane przez ich bezpośrednich przełożonych stoją bardzo często w jaskrawym przeciwieństwie do ich wykształcenia a temsamem zdatności do służby w Sztabie Generalnym⁹.

Zgodnie z przewidywaniami Dowództwa Szkoły kurs zdominowali oficerowie z Legionów Polskich. Jako absolwenci cywilnych uczelni wyższych z łatwością osiągnęli lepsze wyniki niż oficerowie z byłych armii zaborczych i szkół wojennych.

Nowo przyjęci oficerowie stawili się w Szkole przy Alei Szucha 2 stycznia 1920 roku¹⁰. Trzy dni później w celu określenia zasad nauki, służby i zakwaterowania wszystkim wykładowcom, asystentom i słuchaczom wydano *Program naukowy na II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, Regulamin wewnętrzny Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego oraz Regulamin domowy*. Naukę rozpoczęto 7 stycznia 1920 roku według rozkładu zajęć na pierwszy tydzień. Gospodarz klasy, mjr Zenon Adamowicz, na potrzeby utrzymania dyscypliny i bezpieczeństwa pracy z dokumentacją niejawną opracował plan rozmieszczenia słuchaczy w sali wykładowej i przekazał go dowódcy Szkoły. Słuchacze i ich ordynansi (piesi i konni) zostali przyjęci na etat personelu czasowo przydzielonego do Szkoły 5 stycznia 1920 roku i datę tę uważa się za dzień rozpoczęcia II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego¹¹.

Działalność dydaktyczną w Szkole organizowali i prowadzili wykładowcy z Francuskiej Misji Wojskowej. Studia w ramach II kursu, obejmujące okres 5 stycznia–15 kwietnia 1920 roku, były intensywne, wykładowcy jak najwięcej czasu starali się przeznaczyć na wykłady i ćwiczenia w rozwiązywaniu zadań z taktyki wielkich jednostek. Profesorowie poszukiwali najlepszych metod nauczania polskich oficerów, którzy prezentowali różny poziom wykształcenia ogólnego i wojskowego.

Odpowiedzialność za nauczanie polskich oficerów spoczywała – w ocenie słuchacza tego kursu i późniejszego kierownika kursu Wyższej Szkoły Wojennej płk. dypl. Mariana Porwita – na płk. Louisie Faury, przez kursantów nazywanym „Papą Faury”. Porwit wspominał: *uczył nas dojrzenia w pozycji przeciwnika lub szerzej: w zajmowanej przez niego połaci terenowej części dającej się całkowicie opanować ogniem i przez opanowanie obeszładnic¹²*.

Słuchacze kursu także wysoko oceniali wykłady z historii wojen prowadzone przez płk. dr. Mariana Kukiela, jak określali, *znakomitego znawcy przedmiotu i krasomówcy wykładu¹³* (tabela 1).

Wykładowcom francuskim II kursu przydzielono polskich tłumaczy: ppłk. Jordana wspierali porucznicy Thomson i Mycielski, płk. Faury’ego – por. Witold Rodys oraz podporucznicy Ostrowski i Potocki, ppłk. Julliarda – por. Jakowski i ppor. Dzieduszycki, ppłk. Loira – por. Świdziński i ppor. Grudzielski, a ppłk. de Vergnette’a – por. Prażmowski. Dwaj tłumacze, por. Josse i ppor. Czartoryski, pozostali bez przydziału, ponieważ zamierzano wykorzystać ich

⁹ IJPA, Zespół Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza, Teczka 701/2/7, s. 391. Wyniki egzaminu wstępnego na II Kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, 15.01.1920 r.

¹⁰ E. Szwanowski: *Ulice i place Warszawy*. Warszawa, 1970, s. 157. Zmieniono nazwę ulicy na Aleja Batorego.

¹¹ CAW, WSWoj., sygn.. I.340.1.38. Rozkaz dzienny nr 64 z 7 kwietnia 1920 r.

¹² M. Porwit, *Spojrzenie poprzez...*, op.cit., Warszawa 1986, s. 271.

¹³ Ibidem, s. 272.

**Tabela 1. Wykładowcy francuscy i polscy oraz przedmioty II kursu
Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego**

Przedmioty	1920/1921
Dyrektor studiów*	Lt. col. Eugène Jordan/Lt. col. Louis Faury**
Taktyka ogólna	Lt. col. Louis Faury ppłk Tadeusz Kutrzeba*** Lt. col. Griesel Cdt. Charles G. Roucaud Cdt. Maurice Larcher
Operacyjna służba sztabów	Lt. col. Charles Jordan Lt. col. Charles G. Hanotte płk Józef Kalicki*** Lt. col. Auguste Béraud płk Eugeniusz Tintz*** ppłk Franciszek Kleeberg***
Awizacja (dostawy)	Lt. col. François de Vergnette
Taktyka kawalerii	Lt. col. Maurice E. Loir Cdt. Louis P. de Mazerat Lt. Treboux Mjr Juliusz Kleeberg***
Taktyka artylerii	Lt. col. Jean M. L. Julliard Cpt. Raoul H.E. Nicaise Mjr Edmund Knoll-Kownacki*
Taktyka saperów	Lt. col. Mathey Lt. col. Pacton Mjr M. Dąbrowski***
Taktyka łączności	Lt. col. Felix L.M. Happe Lt. de Franqueville mjr Kazimierz Drewnowski***
Służba intendentury	S/int. Boissel
Służba zdrowia	M.M. Paul Baron (mjr dr)
Historia wojenna	płk Marian Kukiel płk Stefan Witkowski
Geografia wojskowa Polski	por. Stefan Czarnowski
Terenoznawstwo	płk Józef Kreutzinger
Taktyka czołgów	Lt. col. Jules Maré Cpt. Jean Perré

* CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38. *Directeur des Etudes* (tj. dyrektor studiów) wg wykazu L'École Supérieure de Guerre 1920–21.

** W Wojsku Polskim miał stopień wojskowy pułkownika, w armii francuskiej do stopnia pułkownika awansował 25 grudnia 1922 roku.

*** Oficerowie polscy dublerzy wykładowców francuskich.

Źródło: CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.192, Wykładowcy Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego; CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz nr 13 z 26.01.1921 r. oraz Rozkaz nr 17 z 3.02.1921 r.; CAW, Oddział V Personalny Sztabu MSWoj., sygn. I.300.11.58, Rozkaz nr 71/II WM 19 II Wiceministra Spraw Wojskowych z 6.09.1919 roku.

znajomość języka w późniejszych wykładach. W celu podtrzymania dyspozycyjności tłumaczy polecono im jednak meldować się w adiutanturze po rozkazy codziennie o godzinie 10.00¹⁴.

Po przeanalizowaniu składu, liczby, kwalifikacji i kompetencji wykładowców francuskich Szkoły można stwierdzić, że wykładowcami w tym okresie byli wybitni oficerowie francuscy, specjaliści reprezentujący wszystkie rodzaje broni, znakomicie wykształceni, o dużym doświadczeniu zarówno wojskowym, jak i dydaktycznym. W roku szkolnym 1920/1921 na 25 wykładowców (nie licząc polskich dublerów) przypadało 59 (60) słuchaczy, co gwarantowało wysoki poziom kształcenia, niezbędny do pracy ze słuchaczami o zróżnicowanym poziomie wykształcenia. Tak liczne grono wykładowców dawało możliwości poszukiwania coraz lepszych form nauczania, między innymi dążono do zmniejszania grup słuchaczy. Sama kadra dydaktyczna zaś miała więcej czasu nie tylko na przygotowanie się do wykładów i ćwiczeń, lecz także na pracę nad projektami ustaw dotyczących organizacji polskiej armii i redagowania nowych regulaminów wojskowych.

21 lutego 1920 roku obowiązki dowódcy Szkoły przejął gen. ppor. Stefan Majewski¹⁵. Wcześniej był on I wiceministrem spraw wojskowych, jednak stanowisko to dekretem Naczelnego Wodza z 10 lutego 1920 roku¹⁶ zostało zlikwidowane z *równoczesnym podziękowaniem mu* [generałowi Majewskiemu – przyp. A.W.] *za owocną i gorliwą [...] pracę*¹⁷. Miesiąc później, tj. 10 marca, generał Majewski został mianowany członkiem Rady Wojskowej, która rozpatrywała i opiniowała projekty ustaw, a także zajmowała się przepisami wojskowymi oraz sprawami finansowymi wojska¹⁸. Liczono więc na dobre relacje generała z naczelnym wodzem Józefem Piłsudskim, tym samym na dobrą passę Szkoły. Funkcję zastępcy dowódcy uczelni pełnił gen. ppor. Stefan Witkowski¹⁹.

Stan oficerów słuchaczy II kursu ciągle się zmieniał i zawsze był wyższy niż zakładana liczba 50 oficerów. Na podstawie wyników dodatkowego egzaminu wstępnego przyjęto, już na początku kwietnia 1920 roku, nadetatowych trzech słuchaczy II kursu: por. Witolda Rodysa, ppor. Gustawa Wodzińskiego i ppor. Stanisława Trembińskiego²⁰, natomiast zwolniono por. Juliana Bonmerta²¹.

---

¹⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 3 z 8.01.1920 r.

¹⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 38 z 24.02.1920 r., Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych z 21 lutego 1920 r. nr 6, Dekrety Naczelnego Wodza L. 1907 i 1908 z 10 lutego 1920 r. o zwolnieniu ze stanowiska gen. Stanisława Puchalskiego i mianowaniu gen. Stefana Majewskiego.

¹⁶ CAW, Dziennik Rozkazów Dziennych Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 40 z 16.02.1920 r.; Dziennik Rozkazów Tajnych Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 2, poz. 12, z 27.02.1920 r., gen. por (w z. Dowódca 1. Armii) od 1.04.1920 r.; Dziennik Rozkazów Tajnych Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 17, z 8.05.1920 r.

¹⁷ Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych z 21 lutego 1920 r. nr 6, Dekret Naczelnego Wodza L. 1907 z 10 lutego 1920 r. o zwolnieniu gen. Stefana Majewskiego z pełnienia obowiązków I. Wiceministra Spraw Wojskowych i mianowaniu Dowódcą Szkoły Sztabu Generalnego.

¹⁸ Rada Wojskowa przejęła zadania Wojskowej Komisji Ustawodawczej ustanowionej 22 stycznia 1919 r. CAW, Rozkazy NDWP, sygn. I.301.5.5. Z pozostawieniem na obecnie zajmowanym stanowisku t.j. Dowódcy Szkoły Sztabu Generalnego; Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych z 27 marca 1920 r. nr 11; Dekret Naczelnego Wodza L.2092 z 10 marca 1920 r.

¹⁹ Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 34 z 8 września 1920 r.

²⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 66 z 10.04.1920 r., Rozkaz W.M.L.2757/W.M.20. z dn. 6 kwietnia 1920 r.

²¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 66 z 10.04.1920 r.

Dochodziło także do zmian etatowych w służbach zabezpieczających szkolenie: nowym dowódcą Oddziału Sztabowego Szkoły został rtm. Franciszek Żródłowski, z prawem dyscyplinarnym dowódcy kompanii²². Na podstawie rozkazu Departamentu Gospodarczego MSWojsk. z 25 lutego 1920 roku ze stanowiska oficera gospodarczego Szkoły odszedł por. Stanisław Fleszara, a objął je pchor. Henryk Kunicki²³.

W tym czasie słuchacze żyli normalnym rytmem, uczestniczyli w programowych zajęciach. Dla przykładu, 4 marca 1920 roku w Rembertowie przeprowadzono ćwiczenia w terenie z pokazem uzbrojenia piechoty, strzelaniem z różnego rodzaju broni oraz zajęciami z zastępami bojowymi²⁴; 13 marca przeprowadzono ćwiczenia artyleryjskie, także w Rembertowie²⁵, natomiast 23 marca odbyły się ćwiczenia topograficzne na Polu Mokotowskim z programu *Użycie instrumentów mierniczych*. Ćwiczenia przeprowadzono w czterech grupach, z por. Prażmowskim jako przewodnikiem²⁶. 7 kwietnia 1920 roku w sali wykładowej Szkoły odczyt o ekspansjonizmie Niemiec wygłosił mjr Charles de Gaulle. Francuska Misja Wojskowa zaprosiła na to spotkanie wszystkich oficerów uczelni²⁷.

W związku z wydarzeniami na froncie wojny polsko-sowieckiej nauka na II kursie Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego została przerwana 15 kwietnia 1920 roku. Słuchacze otrzymali od Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego (nr Sztab Gen. 3180/V pf-20) przydziały w celu praktycznego wyszkolenia. Objęli oni stanowiska oficerów sztabu dywizji piechoty, brygad jazdy i dowództw armii, tylko mjr. Józefowi Jakliczowi przydzielono stanowisko szefa Sztabu 15 Dywizji Piechoty²⁸ (tabela 2).

Słuchacze, wykładowcy i asystenci, zanim opuścili mury uczelni, spotkali się 16 kwietnia 1920 roku o godzinie 17.35 na zbiórce w wielkiej sali Szkoły. Zjedli wspólną kolację w kasynie, a następnie wymeldowali się u dowódcy Szkoły i przewodniczącego Francuskiej Misji Wojskowej generała Spire'a, po czym wyjechali do miejsc przydziału. Kasyno oficerskie, ekspozytura w spółdzielni oficerskiej i inne instytucje szkolne przerwały swoją działalność 16 kwietnia 1920 roku. Zgodnie z rozkazem Naczelnego Dowództwa słuchacze pozostali na etacie Szkoły i byli uważani za czasowo odkomenderowanych (na mocy rozkazu D.O.G. nr 55 z 10 marca 1920 roku pkt 12, L.Dz. 1063. N.P. II Int. Oddział X.a.)²⁹. W związku z wyjazdem słuchaczy na front 16 kwietnia zwolniono cywilnych nauczycieli francuskich³⁰.

Na front wyjechał także dyrektor studiów płk Louis Faury. Podczas wojny pełnił funkcję oficera łącznikowego przy Sztapie 4 Armii gen. ppor. Leonarda Skierskiego³¹. Dołączył

---

²² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 37 z 21.02.1920 r.

²³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 53 z 16.03.1920 r.

²⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 43 z 2.03.1920 r.

²⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 48 z 9.03.1920 r.

²⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 57 z 22.03.1920 r.

²⁷ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 64 z 7.04.1920 r.

²⁸ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.90, Rozkaz oficerski nr 4, Warszawa, 15.04.1920 r.

²⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.90, Rozkaz oficerski nr 4 rozkazu Naczelnego Dowództwa Szt. Gen. L.3180/V. pf. z 15.04.1920 r.

³⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 73 z 17.04.1920 r.

³¹ Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 37 z 29 września 1920 roku, poz. 858.

do Sztabu – jego szefem był płk Józef Rybak, kolega ze Szkoły Sztabu Generalnego – 21 lipca 1920 roku wieczorem nad rzeką Szczarą, Bogatszy o doświadczenia wojny polsko-sockieckiej oraz rozeznany w możliwościach ekonomiczno-gospodarczych Polski i potencjale Wojska Polskiego, zdał sobie sprawę z ułomności stosowania francuskiej doktryny wojskowej na potrzeby Wojska Polskiego oraz systemu kształcenia słuchaczy Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego.

22 lipca na front wojny z bolszewikami wyjechał także zastępca dowódcy Szkoły gen. ppor. Witkowski – został dowódcą Grupy Operacyjnej Frontu Północno-Wschodniego³² – wraz z pchor. Aleksandrem Makohońskim i plut. Mieczysławem Tenderendem³³.

Mimo dużych zmian w obsadzie etatowej Szkoły udało się przeprowadzić 14-dniowy kurs informacyjny dla wyższych oficerów jazdy³⁴ (1–14 października 1920 roku), podczas którego zapoznano oficerów między innymi z taktyką działania I Armii Konnej Siemiona Budionnego.

12 października 1920 roku walczące kraje podpisały w Rydze *Umowę o preliminaryjnym pokoju i rozjemie między Rzeczpospolitą Polską a Rosyjską Federacyjną Socjalistyczną Republiką Rad i Ukraińską Socjalistyczną Republiką Rad*, co pozwoliło polskim władzom wojskowym i Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce podjąć wstępne prace nad przekształceniem organizacji szkolnictwa okresu wojennego na okres pokojowy.

3 grudnia 1920 roku szef Sztabu Generalnego WP gen. por. Tadeusz Rozwadowski wysłał pismo (Szt. Gen. 13038/VPf./G/2) do szefa Sztabu Oddziału V (Personalnego) Ministerstwa Spraw Wojskowych informujące, że 3 stycznia 1921 roku zostanie wznowiony II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego³⁵.

Szkoła Sztabu Generalnego (3 stycznia–6 września 1921 roku) – przechodzenie na pokojowy okres kształcenia

Z powodu przerwy wojennej zmieniła się lista słuchaczy II kursu, powstał nowy 60-osobowy skład. Do Szkoły nie powróciło dwóch oficerów, którzy zginęli podczas działań wojennych. Byli to mjr kaw. Edward Erazm Wolff z 27 Pułku Piechoty (zmarł z odniesionych ran 3 września 1920 roku w Szpitalu Polowym nr 404)³⁶ i kpt. Mieczysław Rudzki z Dowództwa VIII Brygady Piechoty (zginął w zasadzce 14 lipca 1920 roku pod miejscowością Koczanowicze³⁷ razem z dowódcą brygady płk. Adamem Jaroszewskim). Naczelnny Wódz Józef Piłsudski odznaczył pośmiertnie kpt. Rudzkiego Krzyżem Srebrnym Orderu Wojskowego *Virtuti Militari za czyn wybitnego męstwa, połączony z narażeniem życia*³⁸.

---

³² Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 34 z 8.09.1920 r.; Dekret L. 2252 z 8.08.1920 r.

³³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 89 z 22.07.1920 r.

³⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.38, Rozkaz dzienny nr 95 z 30.09.1920 r.

³⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.90. Rozkaz oficerski nr 1 z 8.01.1921 r.

³⁶ *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918-1920*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1934, nr 44151, s. 992.

³⁷ *Ibidem*, nr 33649, s. 752.

³⁸ A. Kozubal, *Zarys historii wojennej 37-go Pułku Piechoty Ziemi Łęczyckiej*, Warszawa 1929, s. 26.

Tabela 2. Przydziały słuchaczy II kursu w związku z wojną polsko-bolszewicką

Lp.	Stopień	Nazwisko i imię	Przydział
1	Mjr	Adamowicz Zenon	Dowództwo 12 Dywizji Piechoty
2	Mjr	Jaklicz Józef	Dowództwo 15 Dywizji Piechoty jako Szef Sztabu
3	Mjr	Więckowski Mieczysław	Naczelne Dowództwo Oddział I
4	Mjr	Zamorski Kordian	Dowództwo 2 Armii
5	Kpt.	Ajdukiewicz Adam	Naczelne Dowództwo Oddział III
6	Kpt.	Prot-Berlinerblau Jan	Dowództwo 2 Dywizji Piechoty Legionów
7	Kpt.	Bochenek Włodzimierz	Naczelne Dowództwo Oddział V
8	Kpt.	Bolesławicz Marian	Dowództwo 4 Armii
9	Kpt.	Ćwiertniak Józef	Dowództwo 1 Armii
10	Kpt.	Czaderski Mieczysław	Dowództwo 31 Brygady Piechoty
11	Rtm.	Dreszer Rudolf	Dowództwo Dywizji Jazdy
12	Kpt.	Fyda Wojciech	Dowództwo 13 Dywizji Piechoty
13	Kpt.	Hulewicz Bogdan	Naczelne Dowództwo Oddział III
14	Kpt.	Hyc Jan	Naczelne Dowództwo Oddział V
15	Kpt.	Jędrzejewicz Wacław	Naczelne Dowództwo Oddział II
16	Kpt.	Ketling Bronisław	Dowództwo Grupy płk. Rybaka
17	Kpt.	Koc Leon	Dowództwo 17 Dywizji Piechoty
18	Kpt.	Künstler Stanisław	Naczelne Dowództwo Oddział III
19	Kpt.	Kwiatk Feliks	Dowództwo 7 Dywizji Piechoty
20	Rtm.	Lewiński Zbigniew	Dowództwo Dywizji Jazdy
21	Kpt.	Mozdyniewicz Mieczysław	Dowództwo 1 Armii
22	Kpt.	Müller Stanisław	Ministerstwo Spraw Wojskowych Oddział I
23	Kpt.	Münnich Tadeusz	Dowództwo 15 Dywizji Piechoty
24	Kpt.	Mysłowski Mieczysław	Naczelne Dowództwo Oddział III, oficer łącznikowy do Dowództwa Dywizji Ukraińskiej
25	Kpt.	Papeć Józef	Dowództwo 11 Dywizji Piechoty
26	Kpt.	Parafiński Tadeusz	32 Brygada Piechoty
27	Kpt.	Pieczonka Eugeniusz	Naczelne Dowództwo Oddział II
28	Kpt.	Pikusa Bolesław	Dowództwo 12 Dywizji Piechoty

II kurs Wojennej Szkoły...

29	Kpt.	Piórecki Karol	Dowództwo 4 Dywizji Piechoty
30	Kpt.	Płoszajski Karol	Dowództwo 1 Armii
31	Kpt.	Pomarański Stefan	Naczelne Dowództwo Oddział V
32	Por.	Prażmowski Zbigniew	4 Eskadra Lotnicza
33	Kpt.	Porwit Marian	Dowództwo 7 Brygady Piechoty
34	Kpt.	Rudzki Mieczysław	Dowództwo 8 Brygady Piechoty
35	Kpt.	Sadowski Ignacy	Dowództwo 1 Armii
36	Kpt.	Starzyński Mieczysław	Dowództwo Dywizji Piechoty
37	Kpt.	Tarczyński Tadeusz	Dowództwo 10 Brygady Piechoty
38	Kpt.	Wiatr Józef	Naczelne Dowództwo Oddział III
39	Kpt.	Wiszniewski-Frank Tadeusz	Dowództwo Grupy płk. Rybaka
40	Rtm.	Zabielski Stefan	Dowództwo Dywizji Jazdy
41	Kpt.	Wolff Edward	Dowództwo 5 Dywizji Piechoty
42	Kpt.	Zieleniewski Tadeusz	Dowództwo 2 Brygady Podhalańskiej
43	Rtm.	Żółtowski Paweł	Naczelne Dowództwo Oddział II
44	Por.	Bulowski Leon	Naczelne Dowództwo Oddział V
45	Por.	Ciałowicz Jan	Dowództwo 9 Dywizji Piechoty
46	Por.	Jastrzębski Jan	Dowództwo 2 Brygady Artylerii
47	Por.	Kowalski Władysław	Dowództwo 18 Dywizji Piechoty
48	Por.	Krzysik Stanisław	Naczelne Dowództwo Oddział IV
49	Por.	Ludwig Włodzimierz	Ministerstwo Spraw Wojskowych Oddział I
50	Por.	Maruszewski Artur	Naczelne Dowództwo Oddział III, oficer łącznikowy do Dowództwa Dywizji Ukraińskiej
51	Por.	Regulski Bronisław	Naczelne Dowództwo Oddział III
52	Por.	Rodys Witold	Naczelne Dowództwo Oddział V
53	Por.	Rutkowski Stanisław	Naczelne Dowództwo Oddział V
54	Por.	Starzyński Roman	Dowództwo 5 Dywizji Piechoty
55	Por.	Steifer Marian	Naczelne Dowództwo Oddział IV
56	Kpt.	Swarzeński Jan	Dowództwo 12 Dywizji Piechoty
57	Por.	Zawadzki Bolesław	Naczelne Dowództwo Oddział V
58	Ppor.	Trembiński Stanisław	8 Pułk Piechoty
59	Ppor.	Wodziński Gustaw	3 Pułk Ułanów

Źródło: CAW, WSwoj, sygn. I.340.1.90, Rozkaz oficera nr 4, Warszawa, 15.04.1920 r.

Do Szkoły przyjęto, bez egzaminów, czterech oficerów: ppłk. Mieczysława Borutę-Spiechowicza, rtm. Aleksandra Radwana-Pragłowskiego³⁹ i Witolda Dzierżykrajca-Morawskiego⁴⁰. Słuchacze, którzy zdawali egzaminy i podjęli naukę od 2 stycznia 1920 roku oraz walczyli na froncie, uważali te działania władz wojskowych za protekcyjność, godzące w honor oficerski i wojska. Ze Szkoły odszedł natomiast mjr Józef Jaklicz – po wozorowo odbytej na froncie praktyce na stanowisku szefa sztabu 15 Dywizji Piechoty oraz dowódcy 25 Pułku Piechoty został skierowany w ramach wyróżnienia na studia do École Supérieure de Guerre w Paryżu⁴¹.

Na podstawie pisma Naczelnego Dowództwa z 31 grudnia 1920 roku nr 145/pf z listy słuchaczy Szkoły zostali skreśleni kpt. Stefan Pomarański (z 3 stycznia 1921 roku L.14354/VPf.20)⁴² i kpt. adj. szt. Władysław Kowalski. W miejsce tego ostatniego jako słuchacz został wpisany kpt. p.d. Szt. Gen.⁴³. Konrad Pokorny z Oddziału I Naczelnego Dowództwa⁴⁴.

W Szkole, podobnie jak w całej polskiej armii, ciągle wprowadzano zmiany, co wynikało ze stale zmieniającego się zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Najbardziej dostrzegalna była duża rotacja kadry Szkoły, często zmieniali się dowódcy, wykładowcy, tłumacze i personel pomocniczy. Tylko w 1921 roku doszło do zmiany na stanowiskach: dowódcy Szkoły – 6 lipca 1921 roku obowiązki objął gen. por. Gustaw Zygałłowicz⁴⁵ po gen. por. Stefanie Majewskim, który odszedł na stanowisko szefa Polskiej Misji Wojskowej we Francji⁴⁶, oraz zastępcy dowódcy – gen. ppor. Stefan Witkowski odszedł do Oficerskiego Trybunału Orzekającego, a jego obowiązki 4 czerwca 1921 roku przejął płk Józef Kalicki⁴⁷. Do Szkoły

---

³⁹ J. Kuropieska, *Wspomnienia oficera sztabu 1934–1939*, Kraków 1984, s. 11. Autor wymienia jeszcze dwóch tłumaczy: por. Rodysa i por. Prażmowskiego. Faktycznie por. Rodys studiował od 6 kwietnia 1920 r., a por. Prażmowski od 2 stycznia 1920 r.

⁴⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 7 z 15.01.1921 r. rozkazu Naczelnego Dowództwa Szt.Gen.,16/V.pgn./rtm. Witold Morawski, odkomenderowany do Szkoły z Oddz. III N.D. Szt. Gen. jako słuchacz do Szkoły Szt. Gen. Listę imienną – uzupełnić. Gen. L.75/t.

⁴¹ Po ukończeniu studiów w École Supérieure de Guerre (1920–1922) otrzymał przydział do Oddziału III Sztabu Generalnego z 15 lutego 1923 r. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych gen. dyw. Kazimierza Sosnkowskiego, Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 7 z 26.01.1923 r.

⁴² Kpt. Stefan Pomarański (7.09.1893–15.12.1944) został na własną prośbę przeniesiony do rezerwy w stopniu kapitana, był sekretarzem ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego M. Rataja i A. Ponikowskiego. Ukończył studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, a w 1922 r. uzyskał doktorat pod kierunkiem Marcellego Handelsmana. Pod koniec 1928 r. powrócił do czynnej służby wojskowej, którą pełnił do września 1935 r., kiedy to przeniesiono go w stan spoczynku w stopniu majora. We wrześniu 1939 r. został powołany do Wydziału Propagandy Naczelnego Wodza, następnie walczył w obronie Lwowa. Internowany na Węgrzech, został aresztowany w marcu 1944 r. Zginął 15 grudnia 1944 r. w obozie koncentracyjnym we Flossenbürgu jako więzień nr 29244. Był odznaczony między innymi Krzyżem Niepodległości, Orderem Polonia Restituta 5 klasy, Krzyżem Walecznych (4×). Wydał wiele prac historycznych, między innymi biografię *Józef Piłsudski: życie i czyny*.

⁴³ Kpt. p.d. Szt. Gen. – kapitan przydzielony do Sztabu Generalnego.

⁴⁴ CAW, WSWoj., sygn.. I.340.1.90, Rozkaz oficerski nr 1 z 8.01.1921 r.

⁴⁵ CAW, Kolekcja Generałów i Osobistości, sygn., I.480.650, gen. por. Gustaw Zygałłowicz; Rozkaz Naczelnego Dowództwa nr Sz.Gen. 3027/A.O. z 6.07.1921r.

⁴⁶ CAW, Gabinet Ministra, sygn.. I.300.1.510, Wyznaczenie gen por. Majewskiego na szefa Misji Wojskowej we Francji, 6.07.1921 r.

⁴⁷ CAW, WSWoj., sygn.. I.340.1.40., Rozkaz nr 51 z 4.06.1921 r; Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 20 pkt 761; Dekret L:2947 z dnia 9.05.1921 r.

przybyli nowi tłumacze: kpt. Władysław Dunin-Holecki, por. Jan Pogorzelski, por. Karol Zawodziński⁴⁸ i ppor. Norbert Jezierski⁴⁹.

Sluchacze II kursu uczestniczyli w obowiązkowych zajęciach według rozkładu zajęć. Brali udział w pokazie instruktorskim baonu manewrowego w Rembertowie (2 kwietnia 1921 roku)⁵⁰; w ćwiczeniach topograficznych w terenie – grupa I ppłk. Kordiana Zamorskiego z 21 słuchaczami w okolicach Karczewa, grupa II mjr. Zieleniewskiego z 20 słuchaczami w okolicach Pruszkowa i grupa III kpt. Pokornego z 18 słuchaczami w okolicach Piaseczna (28 kwietnia 1921 roku)⁵¹; w zwiedzaniu konnym pola bitwy pod Raszynem (30 czerwca 1921 roku)⁵² oraz w zajęciach nieobowiązkowych, między innymi w odczytach mjr. Charles’a Roucauda o prowadzeniu wojny podwodnej przez Niemców w latach 1914–1918 oraz o walce przeciw łodziom podwodnym (17 stycznia 1921 roku)⁵³, a także w odczycie dyrektora Muzeum Wojska w Warszawie Bronisława Gembarzewskiego na temat *Kopia a lanca* (14 lutego 1921 roku)⁵⁴.

W celu usprawnienia systemu nauczania podjęto pracę nad zmianami programowymi. Już w listopadzie 1920 roku pułkownik Faury przedstawił dowódcy Szkoły referat z propozycją wprowadzenia do programu uczelni cyklu wykładów dotyczących polskiego rozkazodawstwa. Zaproponował ujednostajnienie rozkazodawstwa w Wojsku Polskim i w związku z tym wprowadzenie wykładów z tego przedmiotu już na początku wznowionego kursu. Miały one na celu określenie zasad prowadzenia ćwiczeń, obowiązujących wykładowców i słuchaczy. Szef Sztabu Generalnego zaaprobował propozycje pułkownika Faury’ego i polecił mu przekazać dowództwu Szkoły do 10 grudnia 1920 roku *ogólne założenia ćwiczeń, omówień i dyskusji*, a do 18 grudnia *założenia i wzorowe rozwiązania pierwszych trzech zadań z taktyki ogólnej*, w późniejszy terminie zaś *założenia i rozwiązania z ćwiczeń z innych przedmiotów*. Materiały te, przetłumaczone na język polski, mieli otrzymać przyszli wykładowcy przedmiotu rozkazodawstwo polskie. Zaplanowano, że przed rozpoczęciem kursu zostaną one wydane w formie skryptu⁵⁵.

Faktycznie była to przemyślana próba scalenia wojska w jeden organizm – stworzenia polskiego języka wojskowego i wyeliminowania dotychczasowego języka dowodzenia oficerów Wojska Polskiego wyniesionego z ich służby w armiach zaborczych i tzw. błękitnej armii Józefa Hallera. Ten różnorodny język dowodzenia dodatkowo komplikowały różnice językowe między poszczególnymi zaborami. Odrodzona Polska powstała z trzech nierównych części, w każdej posługiwano się inną polszczyzną, co utrudniało ogólną komunikację. Nierzadko w pułkach rozrzuconych po całej Polsce nie można było odczytać rozkazów nadchodzących z Ministerstwa Spraw Wojskowych. W jednostkach tych zatrudniono więc sierżantów do tłumaczenia rozkazów nadchodzących z centrali. Próbowano korzystać z dorob-

---

⁴⁸ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 61 z 28.09.1921 r.

⁴⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 70 z 18.11.1921 r.

⁵⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 29 z 18.03.1921 r.

⁵¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 40 z 27.04.1921 r.

⁵² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 59 z 2.07.1921 r.

⁵³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 7 z 15.01.1921 r.

⁵⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 29 z 18.03.1921 r.

⁵⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Referat płk. Louisa Faury nt. *Rozkazodawstwo polskie*, grudzień 1920 r.

ku języka wojskowego sprzed zaborów, ale nie był on adekwatny do problemów utecnicznoniego wojska z początków XX wieku.

Jedynym rozwiązaniem okazało się szybkie opracowanie zasad polskiego języka wojskowego. Prace nad nimi zapoczątkował pułkownik Faury. Zasady te stały się jednym z mechanizmów likwidowania różnic dzielnicowych w wojsku – w siłach, którym przypadła rola najważniejszego czynnika cementującego państwo. Szkoła Sztabu Generalnego scalała korpus oficerski, również wojna polsko-sowiecka w dużej mierze przyczyniła się do jego zjednoczenia. W czasie walki ze wspólnym wrogiem doszło do unifikacji różnych tradycji, i to od poziomu żołnierzy do oficerów. Straciły na znaczeniu różnice między oficerami: katolikami (z armii rosyjskiej) a galileuszami (z wojska austriackiego w Galicji) czy legunami (z Legionów Polskich) lub poznańczykami (z Armii Wielkopolskiej i armii niemieckiej). Połączyła ich wspólna walka z Sowiecami, pełna chwały i ofiar, oraz wspólna pamięć o poległych. Ci, którzy przeżyli te zmagania, mieli chwalebne miejsce w sztafecie polskich pokoleń.

Ważnym spoiwem odbudowywanej armii polskiej stały się jedność wyszkolenia kadry i doświadczenia wojenne. Ze względu na te czynniki zmieniono program szkolenia Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. Szef Sztabu oraz kierownictwo wyszkolenia Francuskiej Misji Wojskowej przekazali dowódcy Szkoły gen. por. Stefanowi Majewskiemu wytyczne do opracowania nowego rozkładu zajęć. 9 grudnia 1920 roku generał Majewski przedstawił szefowi Sztabu Generalnego gen. por. Tadeuszowi Rozwadowskiemu zmodyfikowany plan zajęć na pierwszy okres wznowionego II kursu. Plan ten został zaakceptowany i przesłany dowódcy Szkoły do realizacji.

Zgodnie z nowym rozkładem, w początkowym okresie, tj. od 3 stycznia 1921 do 31 marca 1921 roku, dowództwo Szkoły omawiało tematy dotyczące pracy oficera Sztabu Generalnego na stanowiskach w dywizji piechoty i w dywizji jazdy. Precyzyjnie określono cele szkoleniowe, mianowicie: powtórzenie w pierwszych dwóch tygodniach kursu zasad teoretycznych, których uczono wcześniej, tj. przed 15 kwietnia 1920 roku; omówienie doświadczeń zdobytych w wojnie polsko-sowieckiej 1919–1920, zwłaszcza w działaniach wojska polskiego latem 1920 roku; przeprowadzenie wykładów, ćwiczeń i dyskusji z zakresu tych przedmiotów, które nie mogły być omówione w trakcie ubiegłego kursu z powodu braku czasu i przerwania zajęć, a także praktyczne zastosowanie teorii podczas ćwiczeń oraz dyskusji grupowych. Miało to ułatwić słuchaczom zdobycie wiedzy i umiejętności związanych z wykonywaniem obowiązków oficera Sztabu Generalnego.

Głównym przedmiotem w Szkole nadal pozostała taktyka ogólna, której uczyli oficerowie francuscy: ppłk Grisel, kpt. Roucaud i kpt. Larcher pod kierownictwem płk. Louisa Faury'ego. Podczas szkolenia według nowego programu starano się stosować metodykę zajęć polegającą między innymi na ograniczeniu liczby wykładów teoretycznych na korzyść zajęć praktycznych. W czasie ćwiczeń na mapach i w terenie zalecono stosowanie sprawdzonych zasad i wykorzystywanie doświadczeń z wojny polsko-sowieckiej. Słuchacze mieli się uczyć zasad sztuki wojennej na przykładach konkretnych działań dywizji piechoty i dywizji jazdy z 1920 roku. Takie założenie było skazane na niepowodzenie, ponieważ zajęcia prowadzili nauczyciele francuscy – oficerowie siłą rzeczy obciążeni własną doktryną wojenną i doświadczeniami Wielkiej Wojny, niekoniecznie rozumiejący strategię pełne-

go powietrza (*strategie de plein air*) Józefa Piłsudskiego, o której on sam mówił, że więcej w niej powietrza niż *zaludnienia wojennego przestrzeni*⁵⁶. Negatywne nastawienie oficerów francuskich próbował zmienić dyrektor studiów płk Louis Faury, który po doświadczeniach wojennych 1920 roku przystąpił do opracowania polskiej doktryny wojennej na potrzeby szkolenia.

Mimo to w ramach zajęć z taktyki ogólnej przeprowadzono po trzy ćwiczenia z działań zaczepnych i działań obronnych dywizji piechoty. W nawiązaniu do nich opracowano trzy ćwiczenia ze służby Sztabu Generalnego, cztery ćwiczenia z użycia artylerii, jedno ćwiczenie z użycia czołgów oraz po dwa ćwiczenia z łączności, lotnictwa i inżynierii.

W założeniach podkreślono rolę wyższych jednostek jazdy w służbie wywiadowczej oraz w walce i pościgu, co stało się podstawą tzw. polskiej wojny ruchowej. W ten sposób starano się przekonać słuchaczy, że najważniejszym czynnikiem zwycięstwa jest ruch, nie zaś przewaga techniczna i materiałowa.

W zbiorach CAW znajduje się rozkład zajęć, według którego płk Gustaw Orlicz-Dreszer – w wojnie z bolszewikami dowodził 1 Pułkiem Szwoleżerów, IV Brygadą Jazdy oraz 2 Dywizją Jazdy – omówił temat *Specjalne zadania, jakie przypadają jeździe polskiej w działaniach na froncie wschodnim*⁵⁷. Ten doświadczony dowódca podzielił się swoimi doświadczeniami z przyszłymi oficerami Sztabu Generalnego.

W następnych tygodniach kursu analizowano: działania oddziałów wydzielonych i przedsięwzięcia nocne, zgromadzenie wojsk i osłonę koncentracji oraz początkowe operacje wojenne z uwzględnieniem zadań, jakie przypadają jeździe i środkom transportowym. W tym celu przeprowadzono wykłady, dyskusje oraz ćwiczenia: dwa ze służby Sztabu Generalnego, jedno z działań jazdy, dwa z kolejnictwa i jedno z transportu samochodowego. Podstawę ćwiczeń stanowiły konkretne działania na froncie zachodnim. Pod koniec kursu omówiono zagadnienia służby taborów, użycia samochodów pancernych, organizacji i zastosowania pociągów pancernych oraz geografii terenów.

Do programu nauczania Szkoły wprowadzono nowe przedmioty, takie jak: rozkazodawstwo polskie, strategia i historia wojen nowoczesnych oraz administracyjna służba Sztabu Generalnego. Przedmiot obejmujący rozkazodawstwo polskie miał na celu ujednoczenie rozkazodawstwa w Wojsku Polskim oraz usprawnienie całego systemu dowodzenia⁵⁸. Zagadnienia ze strategii i historii wojen nowoczesnych nie były wykładane na wcześniejszym kursie z powodu braku czasu. Zajęcia zaplanowano na okres 1 lutego–30 czerwca 1921 roku. Natomiast przedmiot poświęcony administracyjnej służbie Sztabu Generalnego został wprowadzony na życzenie szefa Sztabu Generalnego, który dostrzegł luki w wykształceniu kadry oficerskiej w tym zakresie. Z doświadczeń wojny polsko-sowieckiej wynikała konieczność zapoznania słuchaczy z organizacją i warunkami użycia pociągów pancernych. Temat ten miał omówić wybrany specjalista, ponieważ wykładowca przedmiotu kolejnictwo wojskowe nie

⁵⁶ J. Piłsudski, *Rok 1920*, Łódź 1989, s. 152–156.

⁵⁷ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.242, Pismo Dowódcy Szkoły Sztabu Generalnego gen. por. Majewskiego do Szefa Sztabu Generalnego WP, L.dz. 374/T z 9.12.1920 r.

⁵⁸ Szerzej: P. Madejczyk, *Kształtowanie się korpusu oficerskiego Wojska Polskiego w latach 1918–1921*. „Kwartalnik Historyczny” 1984 (R. 91) nr 3.

znał takiego środka walki. Postanowiono również przeprowadzić dwa wykłady ze służby taborowej i ćwiczenia z dysponowania taborami, częściami składowymi i warsztatami oraz dwa wykłady ze służby intendentury.

W rozkładzie zajęć wznowionego II kursu przewidziano 317 godzin, bez jazdy konnej. Obejmowały one między innymi: taktykę ogólną – 54 godziny, służbę Sztabu Generalnego – 37,5 godziny; taktykę artylerii – 28,5 godziny, taktykę jazdy – 18 godzin, czołgi – 9 godzin, lotnictwo – 14,5 godziny, służbę łączności – 18 godzin i służbę inżynierską – 20,5 godziny.

Zajęcia z lotnictwa, czołgów i inżynierii były nowością. Dowództwo Szkoły dostrzegło wzrastającą rolę tych środków na polu walki i postanowiło wprowadzić je do rozkładu zajęć oraz stopniowo zwiększać liczbę godzin wykładów i ćwiczeń dotyczących tego rodzaju broni.

Po raz pierwszy zdecydowano się na zmniejszenie dysproporcji między zajęciami prowadzonymi w języku francuskim (230 godzin) a zajęciami w języku polskim (86). W tym celu postanowiono zwiększyć liczbę polskich wykładowców na III kursie. Polskich oficerów przyszłych wykładowców zobowiązano do uczestnictwa w zajęciach II kursu prowadzonych przez kadre francuską. Mieli zapoznać się z wykładaną w Szkole doktryną francuską oraz sposobem prowadzenia zajęć. 21 stycznia 1921 roku jako wykładowców zatrudniono płk. Szt. Gen. Józefa Kalickiego i ppłk. Szt. Gen. Tadeusza Kutrzebę. Zostali oni dublerami oficerów francuskich: pułkownik Kalicki dublował mjr. Charles'a Hanotte'a, który wykladał operacyjną służbę sztabów, a podpułkownik Kutrzeba jako przyszły wykładowca taktyki asystował pułkownikowi Faury'emu⁵⁹. O trafności tego wyboru świadczy fakt mianowania już 7 maja 1921 roku podpułkownika Kutrzeby szefem Sekcji Planów Biura Ścisłej Rady Wojennej⁶⁰.

Wprowadzenie dodatkowych przedmiotów spowodowało, że zmniejszono liczbę godzin nauki języka francuskiego, który był językiem wykładowym i każdy słuchacz musiał posługiwać się nim w trakcie zajęć. W styczniu i lutym nauka francuskiego sprowadziła się do dwóch godzin tygodniowo. W styczniu zamiast języka francuskiego odbyły się zajęcia z użycia samochodów pancernych na polu walki oraz z geografii i topografii⁶¹. Był to początek planowej polonizacji zajęć w Wojennej Szkole Sztabu Generalnego.

Rozkład zajęć wznowionego II kursu opracowano z uwzględnieniem wniosków sformułowanych po zakończeniu I kursu. Wówczas programowe przeciążenie godzinowe skutkowało przemęczeniem słuchaczy i uniemożliwiało samodzielną naukę poza obiektami Szkoły. Według nowego rozkładu zajęcia rozpoczynały się od godziny 8.00 jazdą konną, codziennie, na przemian w dwóch grupach. Podczas zajęć słuchacze zdobywali wiedzę o koniu, kuciu, siodłaniu oraz o pielęgnacji i racjonalnym obchodzeniu się z koniem. Dzień zajęć obejmował trzy wykłady w wymiarze 1,15 godziny w czasie 9.30–13.30, z krótkimi przerwami. Pisemne opracowanie ćwiczeń przesunięto na godziny popołudniowe i czas przeznaczony na nie wydłużono z dwóch do trzech godzin, gdyż z doświadczenia wynikało, że dwie godziny nie pozwalają na prawidłowe przygotowanie się do zajęć. Na zakończenie II kursu przeprowadzono trzydniowe kolokwia w celu powtórzenia materiału i wyjaśnie-

⁵⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz nr 13 z 26.01.1921 r.; Rozkaz nr 17 z 3.02.1921 r.

⁶⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz nr 43 z 7.05.1921 r.

⁶¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Dodatek do Rozkazu nr 6 z 12.01.1921 r.

II kurs Wojennej Szkoły...

H.T.

Chef d'Etat-Major.
N°16.043 T/S.G.

Varsovie , le 3/9 - 1921.

1'Ecole d'Etat-Major
à Varsovie.

Le Commandant de l'Ecole d'Etat-Major donnera aux Elèves du 2-me Cours une permission de 4 semaines à la date du 7 Septembre. Aussitôt la permission terminée, les Elèves du 2-me Cours de l'Ecole d'Etat-Major se présenteront :

Numero	Grade	Nom et prenom	Se présentera	En titre
1.	Major	Zieloniewski Tadeusz	Ecole d'E.M.	Assistant.
2.	Mjr.p.d.E-M.	Raguleki Bronisław	IV ^e Bureau d'E.M.	
3.	Cap.p.d.E-M.	Radwan-Frangłowski A.	Insp.de Cav. auprès de la 2 ^e A.	
4.	" " "	Korawski Witold	Imp. de l'Armée N°3.	2-me Rédacteur.
5.	Lt.Colonel	Boruta-Spiechowicz Mieczysław	Cdt. de la 8 ^e D.I.	Chef d'E.M.
6.	Cpt.adj.d'E.M.	Huller Staw.Leopold	Ecole d'E.M.	Assistant.
7.	Major	Frank-Wiszniewski T.	3-me Bureau du (S.E.R.W.) Conseil Militaire.	
8.	Mjr.p.d. E.M.	Ajdankiewicz Adam	Cdt.O.K. Varsovie	
9.	Lt.Colonel	Wieckowski Miecz.	D.O.K. Lublin	Chef d'E.M. en second.
10.	Major	H y o Jan	Ecole d'E.M.	Assistant.
11.	Capitaine	Dresser Rudolf	Insp.Gén. de Cav.	
12.	Capitaine	Dr.Steifer Marjan	Cdt de la 17 ^e D.I.	Chef d'E.M.
13.	"	Ludwig Włodzimierz	3-me Bureau du (S.E.R.W.) Conseil Militaire	

Wykaz absolwentów II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego

Źródło: CAW, WSWoJ., sygn. I.340.1.662, Wykaz absolwentów II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego z nowymi przydziałami służbowymi, 2 września 1921 roku

Sztuka wojenna

Nombro	Grade	Nom et prénom	Se présentera	En titre
14.	Lt.Col.	Zamorski Kordjan	Groupe d'Opérat. Bieniakonie	Chef d'E.M.
15.	Mjr.p.d. E.M.	Flaszajski Karol	Cdt du D.O.S. Pomorze	Chef d'E.M. en second.
16.	Cpt,Adj. d'E.M.	Maruszewski Artur	1-er Bureau d'E.M.	
17.	Major	Prugar-Kotling Bron.	Cdt de la 2 ^e D.des Chasseurs de montagne.	Chef d'E.M.
18.	"	Porwit Marjan	3-me Bureau d'E.M.	
19.	Lt.Col.	Więckowski Erwin	24 ^e D.I.	Chef d'E.M.
20.	Mjr,Adj. d'E.M.	Trzaska-Zabielaki S.	Cdt DO ^K Brzód L.	Chef d'E.M. en second.
21.	Lt.	Redys Witold	Ecole d'E.M.	Assistant
22.	Major	Zawadzki Boleslaw	3-me Bureau d'E.M.	
23.	Cpt p.d. E.M. ---	Krąpsik St.M.	4-me " "	
24.	Cpt.	Fyda Wojciech	Insp. de l'Armée N°3.	2-me Référant.
25.	Cpt p.d. E.M.	Wiatr Jozef	4-me Bureau d'E.M.	
26.	Major	Mosdyniewicz Miecz.	Insp. de l'Armée N°3.	1-er Référant.
27.	"	Kunztler Stanislaw	Cdt de la 5 ^e D.I.	Chef d'E.M.
28.	Cpt.	Prasowski Zbigniew	Dep.d'Aviation	
29.	"	Jastrzebski Jan	Insp. de l'Armée N°3.	2-me Référant.
30.	"	Cialowicz Jan	Cdt de la 9 ^e D.I.	Chef d'E.M.
31.	Cpt.p.d. E.M.	Czopp Wiktor Wilhelm	Cdt de la 28 ^e D.I.	" "

II kurs Wojennej Szkoły...

Nombro	Grade	Nom et Prénom	Se présentera	En titre
32.	Major	Prot-Berlinerblau J.		
33.	Cpt p.d. E.M.	Rozniecki Jozef	Cdt O.K. Poznań	
34.	Capitaine	Munnich Tadeusz	" " Varsovie	
35.	Major	Adamowicz Zenon	" de la 7 ^e D.I.	Chef d'E.M.
36.	"	Hulewicz Bohdan	3-me Bureau du (S.C.R.W.) Conseil Militaire	
37.	Major	Jedrzejewicz Wacław	2-me Bureau d'E.M.	
38.	Cpt p.d. E.M.	Ohmura Władysław	4-me " "	
39.	Lt.Col.	Boleslawicz Marjan	1-er Bureau d'E.M.	
40.	Major	Czaderski Miecz.	Cdt de la 16 ^e D.I.	Chef d'E.M.
41.	"	Cwiertniak Jozef S.	3-me Bureau d'E.M.	
42.	Mjr. Adj. de d'E.M.	Koc Leon Wacław	Cdt de la 1 ^e D.I.	Chef d'E.M.
43.	Mjr p.d. E.M.	Bochenek Włodzimierz	Cdt de la 26 ^e D.I.	" "
44.	Mjr Adj. d'E.M.	Piorecki Karol	Cdt de la 20 ^e D.I.	" "
45.	Capitaine	Szłtowski Paweł	Insp. de Cav. à la 5 ^e Armée	
46.	Major	Przafinski Tadeusz	Cdt D.O.K. Lodz	Chef d'E.M. en second.
47.	Capitaine	Starzyński Miecz.	" "" Krakow.	

Sztuka wojenna

Numéro	Grade	Nom et prénom	Se présentera	En titre.
48.	Major	Alf-Tarzynski Tad.	Cdt de la 11 ^e D.I.	Chef d'E.M.
49.	"	Brochwiec-Lewinski Z.	Insp. de Cav. auprès de la 2 ^e Armée.	
50.	Capitaine	Starzynski Roman	1 ^{er} Bureau d'E.M.	
51.	"	Kwiatek Feliks	" " " "	
52.	Major	Rawicz-Myslowski Miecz	Cdt de la 30 ^e D.I.	Chef d'E.M.
53.	Mjr. p.d. 1 ^e E.M.	Borzecki Roman	Cdt D.O.K. Lwow.	
54.	Kpt. Adj. d'E.M.	Swarzenski-Rychlik J.	19 ^e D.I.	Chef d'E.M.
55.	Major	Rapac Jozef	Cdt D.O.K. Przemysl	
56.	Capitaine	Bulowski Leon	4 ^{em} Bureau d'E.M.	
57.	"	Rutkowski Stanislaw	Cdt du D.O.G. Lwow	
58.	Cpt p.d. 1 ^e E.M.	Bekorny Konrad	Cdt du D.O.G. Warsowie	
59.	Major	Pikusa Boleslaw		
60.	Lieut.	Trembinaki Stanislaw	Cdt du D.O.G. Bresse Lit.	

Chef d'Etat-Major Général

/--/ SIKORSKI

Général

P.A.

/--/ ZISLONKA

o.lieut. 2me Adj. de l'Ecole d'E.M.

nia wątpliwości słuchaczy⁶². W marcu 1921 roku przed kolokwium słuchacze zostali podzieleni na cztery grupy A1, A2, B1 i B2, liczące: A1 – 15 słuchaczy, A2 – 14, B1 – 15 i B2 – 14⁶³.

Koniec wojny, przechodzenie wojska na stopę pokojową i jego demobilizacja zamykały wojenny, przyspieszony okres szkolenia oficerów Sztabu Generalnego. Rozpoczęto budowę pokojowego systemu polskiego wyższego szkolnictwa wojskowego. Wyraziło się to w nieformalnym zaprzestaniu używania od początku 1921 roku określenia „Wojenna” w nazwie uczelni i pozostawieniu zapisu Szkoła Sztabu Generalnego⁶⁴, nie znalazło to jednak potwierdzenia w Dzienniku Rozkazów Wojskowych. I choć w historiografii podaje się, że od stycznia 1921 roku używano nazwy Szkoła Sztabu Generalnego⁶⁵, to faktycznie w 1922 roku Wojenną Szkołę Sztabu Generalnego przemianowano na Wyższą Szkołę Wojenną⁶⁶.

W maju 1921 roku w uczelni gościł – po raz pierwszy i ostatni – marszałek Józef Piłsudski. Przeprowadził wykład na temat Bitwy Warszawskiej. Wizyta była rezultatem pisma wysłanego przez dowódcę Szkoły gen. por. Stefana Majewskiego do Adiutantury Generalnej Naczelnego Wodza z prośbą, żeby *Naczelny Wódz odznaczył Szkołę Sztabu Generalnego Swoją Inspekcją podczas teraźniejszego Kursu teoretycznego*⁶⁷. Prośbę uzasadnił następująco: po pierwsze, w tym czasie słuchacze pracowali nad operacją 4 Armii dowodzonej bezpośrednio przez Naczelnego Wodza, po drugie – słuchacze pragnęli poznać pogląd Naczelnego Wodza na zastosowane rozwiązania operacyjno-taktyczne, po trzecie – wykładowcy z Francuskiej Misji Wojskowej będą traktowali tę wizytę jako nagrodę za dotychczasową pracę, po czwarte – wizyta Naczelnego Wodza nada wysoką rangę Szkole Sztabu Generalnego jako polskiej uczelni wyższej.

Generał brygady Tadeusz Alf-Tarczyński, były słuchacz kursu, uczestnik spotkania, relacjonował, że Piłsudski przybył do Szkoły nie tyle z sympatii do swoich podkomendnych czy chęci uczenia innych, ile z powodu przeciwstawienia się akcji Narodowej Demokracji oraz rządowi Wielkiej Brytanii i Francji, które podważały jego wkład w zwycięstwo w operacji warszawskiej 1920 roku. Przypisywały one zwycięstwo generałowi Maxime'owi Weygandowi, francuskiemu doradcy do spraw szkolenia i zaopatrzenia Wojska Polskiego. Zdaniem Normana Daviesa, historyka angielskiego, we Francji *wiktoria Weyganda nigdy nie podlegała dyskusji. Dla całego narodu był niczym balsam, dla rządu zaś stanowił dar niebios. [...] Millerand pobił bolszewików zgodnie z własnym terminarzem; Millerand wysłał do Warszawy Weyganda, a Weygand zwyciężył*⁶⁸. Także premier Wielkiej Brytanii David Lloyd George popularyzował mit generała Weyganda. Jak podkreśla Davies, *pierwszy po-*

⁶² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.242, Pismo Dowódcy Szkoły Sztabu Generalnego gen. por. Majewskiego do Szefa Sztabu Generalnego WP, L.dz. 374/T z 9.12.1920 r.

⁶³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 31 z 23.03.1921 r.

⁶⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.268, Wyższa Szkoła Wojenna w Warszawie.

⁶⁵ P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*. Wrocław–Warszawa–Kraków 1997, s. 16. Od wiosny 1921 r. datuje się druga faza działalności szkoły noszącej wówczas nazwę Szkoły Sztabu Generalnego.

⁶⁶ Dziennik Rozkazów Wojskowych nr 33, poz. 476 z 16.08.1922 r.

⁶⁷ W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej..., op.cit., s. 314.

⁶⁸ N. Davies, *Orzeł Biały, Czerwona Gwiazda. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, Kraków 2011, s. 226–227.

*myślał o tym, by wysłać D'Abernona i Weyganda do Warszawy. Sztuczka się udała – złudzenie było pełne. Lloyd George dzielił laury zwycięstwa za bitwę, do której ze wszystkich sił próbował nie dopuścić*⁶⁹.

Sam generał Weygand wielokrotnie temu zaprzeczał. W wywiadzie dla paryskiego dziennika „L'Information”, którego udzielił 21 sierpnia 1920 roku, przyznał, że operacje wojskowe zostały wykonane przez generałów polskich, na podstawie polskiego planu operacyjnego⁷⁰. Następnego dnia w wywiadzie opublikowanym w „Kurierze Polskim” stwierdził zaś: *To zwycięstwo, które jest powodem wielkiego święta w Warszawie, jest zwycięstwem polskim. Przewidujące operacje wojskowe zostały wykonane przez generałów polskich na podstawie polskiego planu operacyjnego. Moja rola, jak też rola oficerów z misji francuskiej, ograniczyła się do wypełnienia kilku braków w szczegółach wykonania. Współpracowaliśmy z najlepszą chęcią w tym zadaniu. Nic ponadto. To bohaterski naród polski sam się uratował. Francja ma dosyć własnej chwały wojennej i nie ma roszczeń do chwały przyjacielskiej Polski*⁷¹.

Także w wywiadzie dla „Le Temps” przeprowadzonym przez Pierre'a La Mazière'a stwierdził jednoznacznie: *Polacy odnieśli zwycięstwo w bitwie o Warszawę dzięki planom mistrzowsko przygotowanym przez Sztab Generalny i zrealizowanym przez Wojsko Polskie. Przypisuje mi się zbyt dużą sławę. Moim zadaniem była tylko lojalna i pełna współpraca z Wodzem Naczelnym Wojska Polskiego*⁷².

Wyjaśnienia te do wielu Polaków jednak nie trafiały, dlatego Józef Piłsudski przybył do Szkoły, żeby *rozpocząć walkę z tą plotką, z tym oszczerstwem i po raz pierwszy przemówił publicznie o sobie jako jedynym, niedzielącym się z nikim odpowiedzialnością twórcą i wykonawcą planu bitwy nad Wisłą. Publicznie – bo wobec kilkudziesięciu słuchaczy, i rozmyślnie – bo wobec szefa francuskiej misji wojskowej i kilkunastu oficerów francuskich, którzy na pewno każde słowo kazali sobie tłumaczyć*⁷³. W wystąpieniu Naczelnego Wodza nie było mowy o roli generałów Rozwadowskiego, Sikorskiego czy Weyganda w Bitwie Warszawskiej, chociaż na wszystkich rozkazach operacyjnych z okresu 12–16 sierpnia 1920 roku są podpisy tylko szefa Sztabu Generalnego gen. por. Tadeusza Rozwadowskiego.

Generał Alf-Tarczyński wspomina, że Piłsudski w przemówieniu podkreślał świetność swojego dowodzenia, rolę głównego planisty, dowódcy i wykonawcy, *mus znaleźnienia wyjścia, mus powzięcia decyzji, myślałem – chciałem – bałem się – łamałem się z sobą – niecierpliwiłem się – popełniłem nonsens operacyjny, dając do uderzenia zaledwie ułamek tego, co dałem dla obrony – musiałem ryzykować. Ja nie mogłem powiedzieć, że będę się bił w Warszawie, za Warszawą. Ja musiałem zadecydować, że będę bronił Warszawy, choć rozum mówił, że wgrzyzienie się Moskali w Warszawę uczyniłoby akcją znad Wieprza jeszcze bardziej druzgocącą – tak że noga by nie uszła, że niepotrzebna by była akcja wileńska – ale*

⁶⁹ Ibidem, s. 227.

⁷⁰ Cyt. za J. Strychalski, *Spór o autorstwo planu bitwy warszawskiej 1920 r.*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1990 nr 1/2, s. 13.

⁷¹ „Kurier Warszawski”, 22.08.1920.

⁷² Z. Bajak, *Piłsudski w świetle raportów attachés wojskowych USA w l. 1918–1935*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1993 nr 4, s. 24.

⁷³ W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej..., op.cit., s. 315.

bałem się, że morale Polaków nie wytrzyma, bałem się politycznych następstw, tworzenia jakiegoś rządu w Poznaniu za moimi plecami. Piłsudski zakończył wykład stwierdzeniem *Zwyciężyłem.* Całe wystąpienie zrobiło wielkie wrażenie na słuchaczach i zostało w ich pamięci. Ton głosu Naczelnego Wodza, sposób mówienia, mimika i mowa ciała spowodowały, że słuchaczy ogarnęło *ogromne wzruszenie*⁷⁴.

Z dzisiejszej perspektywy można stwierdzić, że wszystkie siły polityczne ówczesnej Polski chciały wykorzystać zwycięstwo w operacji warszawskiej na swoje potrzeby. Stronnicy Piłsudskiego i lewica – aby uczynić z niego postać kultową, ojca opatrnościowego Ojczyzny, jedyne go bohatera bitwy. Endecja – by zbić kapitał polityczny i pozyskać jak największe rzesze społeczeństwa dla swojego programu. Kościół katolicki (a przynajmniej duża jego część) – żeby wzmocnić wiarę przez związanie zwycięstwa w Bitwie Warszawskiej ze świętem Niebowzięcia Najświętszej Marii Panny, przypadającym 15 sierpnia.

Mimo upływu czasu do dzisiaj jednoznacznie nie wyjaśniono roli pułkownika Faury'ego jako oficera łącznikowego przy Sztapie 4 Armii, a także wpływu jego i generała Maxime'a Weyganda na wypracowanie planu natarcia znad Wieprza. Wiele do myślenia daje pamiątkowa dedykacja generała Faury'ego z 1929 roku złożona na egzemplarzu książki generała Władysława Sikorskiego *La campagne polono-russe de 1920*, którą podarował generałowi Weygandowi: *Generałowi Weygand jako świadectwo pełnego szacunku podziwu bezpośredniego świadka kampanii 1920 roku wraz z wyrazami głębokiego żalu, wynikającego z niemożności napisania całej prawdy*⁷⁵.

W tym okresie Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego rozpoczęła niesformalizowaną współpracę międzynarodową z francuskimi uczelniami wojskowymi. Umożliwiały ją dotychczasowe zobowiązania sojusznicze oraz dominująca rola oficerów z Francuskiej Misji Wojskowej w systemie szkolenia polskiej armii. Kierowanie systemem dydaktycznym w Szkole przez francuskiego dyrektora studiów ułatwiała kontakty z École Supérieure de Guerre w Paryżu i z przedstawicielami armii francuskiej. Najważniejsze było jednak szkolenie i kształcenie kadr na potrzeby Wojska Polskiego. Już w 1921 roku skierowano ze Szkoły na studia w zakresie sztabowo-operacyjnym dwóch wyróżniających się oficerów: mjr. Józefa Jaklicza i kpt. Eugeniusza Pieczonkę⁷⁶.

Nieliczna polska kadra dydaktyczna w Szkole, brak doświadczenia w budowaniu zawodowego korpusu oficerskiego oraz przechodzenie wojska na stopę pokojową uniemożliwiały wymianę doświadczeń dydaktycznych i specjalistycznych w zakresie doboru oraz kształcenia oficerów Sztabu Generalnego. Ograniczono się do wymiany kurtuazyjnych gestów, takich jak przekazywanie wzajemnych życzeń, gratulacji i podziękowań. Najczęściej umieszczano je w rozkazie dziennym szkoły, np. w rozkazie nr 61 z 28 września 1921 roku zamieszczono podziękowania dowódcy École Supérieure de Guerre następującej treści: *Generał i Oficerowie Francuskiej Szkoły Wojennej dziękują Oficerom Polskiej Szkoły Sztabu Generalnego za Ich wyrazy sympatii i przesyłają Im zapewnienie uczuć braterskich*⁷⁷. W roz-

⁷⁴ Ibidem, s. 317; T. Alf-Tarczyński, *Zwyciężyłem*, „Wiadomości” (Londyn) 1952 nr 38/338.

⁷⁵ T. Schramm, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej: 1919–1939*. Poznań 1987, s. 64.

⁷⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.194, Absolwencji École Supérieure de Guerre w Paryżu.

⁷⁷ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 61 z 28.09.1921 r.

kazie dziennym szkoły nr 26 z 5 lipca 1921 roku ukazały się podziękowania dla gen. bryg. Claude'a Martina Spire'a, dyrektora Piechoty i Wyszkożenia Ogólnego Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce, który 30 czerwca 1921 roku wyjechał z naszego kraju. *Przy jego udziale – napisano – rozwinęło się nasze szkolnictwo wojskowe i przyswoiło naszemu wojsku metody i doświadczenia wielkiej armii francuskiej. On położył usługi niespożyte około wyszkolenia naszych Oficerów Sztabu Generalnego w ciągu dwóch przeprowadzonych dotąd kursów wojennych, które przysporzyły 120 nowych oficerów tej służby. Przy jego udziale powstały nowe regulaminy naszego wojska*⁷⁸.

Zamieszczano także telegramy przesyłane przez stronę francuską, między innymi przez marszałka Ferdynanda Focha, pierwszego żołnierza ówczesnego świata, do dowódcy Szkoły Sztabu Generalnego. *Wzruszony uczuciami, wyrażonymi przez Oficerów 1-ej promocji Szkoły Sztabu Generalnego, przesyłam Im swoje serdeczne podziękowania wraz ze szczerymi życzeniami dla Armii Polskiej, wartość której będzie rękojmą pokoju, zapewni rozwój Polski. Marszałek Foch*⁷⁹.

Dowództwo Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, wznawiając II kurs, próbowało zapewnić słuchaczom i swoim pracownikom jak najlepsze warunki pracy i nauki. W stosunku do 1920 roku poprawiły się warunki zakwaterowania i funkcjonowania Szkoły. Przyczynił się do tego wiceminister spraw wojskowych gen. por. Eugeniusz de Henning-Michaelis, który w rozkazie z 21 stycznia 1921 roku przydzielił Szkole kilka obiektów zlikwidowanej Szkoły Podchorążych Wojsk Taborowych przy ul. Huzarskiej⁸⁰.

W miesiącach letnich, w lipcu i sierpniu 1921 roku, słuchacze Szkoły wyjechali pociągiem (sanitarnym) w podróż taktyczną. Miała ona na celu praktyczne sprawdzenie zdobytej wiedzy i, co najważniejsze, podsumowanie teoretycznej nauki w Szkole oraz określenie predyspozycji słuchaczy do pełnienia służby oficera Sztabu Generalnego. Ćwiczenia w terenie rozpoczęto od podróży w rejon tzw. korytarza gdańskiego, oddzielającego Prusy Wschodnie od reszty Niemiec, na zachód od Poznania. W tej okolicy przeprowadzono jedne nieduże ćwiczenia terenowe, drugie, większe, zrealizowano na zachód od Kłobucka, w rejonie wsi Mokra, która przeszła do historii jako miejsce bitwy Wołyńskiej Brygady Kawalerii dowodzonej przez płk. dypl. Juliana Filipowicza z 4 Dywizją Pancerną gen. leut. Georga-Hansa Reinhardta w wojnie obronnej 1939 roku. Świadczy to o talencie podpułkownika Faury'ego, głównego organizatora podróży taktycznych, który uważał, że ćwiczenia należy przeprowadzać w terenie przyszłych walk.

W sierpniu 1921 roku słuchacze udali się w podróż taktyczną na północ od Polesia, w okolicy Lwowa. Pod kierownictwem pułkownika Faury'ego przeanalizowali między innymi działanie 4 Dywizji Piechoty pod Zelwą podczas wielkiego odwrotu w 1920 roku. W trakcie tych ćwiczeń doszło do pierwszego konfliktu między generałem Zygałowiczem a pułkownikiem Fauryem. Gdy jeden ze słuchaczy mówił o nieszablonowym, zróżnicowanym podziale sił armii (w sile sześciu dywizji piechoty) w terenie dzielącym się na trzy osie o małej współzależności, generał Zygałowicz zabrał głos i zaproponował na każdy kierunek po dwie

⁷⁸ CAW, WSWoj., sygn..I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 59 z 2.07.1921 r.

⁷⁹ CAW, WSWoj., sygn..I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 51 z 4.06.1921 r.

⁸⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.40, Rozkaz dzienny nr 11 z 23.01.1921 r.

dywizje. Pułkownik Faury, zaskoczony tym, że ktoś pomniejsza jego kompetencje, stwierdził, iż woli rozwiązanie słuchacza i przerwał ćwiczenia⁸¹.

Podczas podróży słuchacze II kursu opracowywali ćwiczenia z zakresu działania armii; musieli to wykonać w krótkim czasie, bo zaledwie dwóch godzin. W zależności od wskazanego im założenia pisali odpowiedni rozkaz operacyjny, składający się z części pierwszej (idea manewru i zadania poszczególnych dywizji) lub drugiej (zagadnienia zaopatrzenia armii). W podróży południowej słuchacze wyjechali w rejon Zakopanego, gdzie przeprowadzono tzw. wywiad w górach, polegający na zbadaniu możliwości działania w obszarze górskim. Zapoznano się z podstawowymi czynnikami wpływającymi na prowadzenie walki w górach, między innymi z dostępnością poszczególnych kierunków i odcinków, ze zróżnicowaną wysokością i pofałdowaniem terenu oraz z rozczłonkowaniem rzeźby i kątami nachylenia zboczy⁸².

6 września 1921 roku 60 absolwentów II kursu Wojennej⁸³ Szkoły Sztabu Generalnego (I kursu normalnego Wyższej Szkoły Wojennej 1920/1921) otrzymało dyplom naukowy oficera Sztabu Generalnego i zostało przydzielonych, na wniosek szefa Sztabu Generalnego, na stanowiska oficerów Sztabu Generalnego (tabela 3).

II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego ukończyli: z pierwszą lokatą mjr Szt. Gen. Tadeusz Zieleniewski, z drugą – mjr Szt. Gen. Bronisław Regulski i z trzecią – kpt. Szt. Gen. Aleksander Radwan-Pragłowski⁸⁴.

W literaturze przytaczane są różne liczby absolwentów II kursu Szkoły Sztabu Generalnego (wykaz). Autor opracowania *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*⁸⁵ wymienia nazwiska 63 absolwentów (s. 317–319), w tym oficerów, którzy podjęli naukę na II kursie, ale jej nie zakończyli. Byli to: mjr Józef Jaklicz – został skierowany na studia do francuskiej École Supérieure de Guerre⁸⁶, kpt. Eugeniusz Pieczonka – został skierowany na studia do École Supérieure de Guerre⁸⁷, kpt. adj.szt. Władysław Kowalski – odszedł na własną prośbę⁸⁸, kpt. Stefan Pomarański – odszedł na własną prośbę⁸⁹, kpt. Ignacy Sadowski – zwolniony z powodu choroby⁹⁰, por. Gustaw Wodziński, kpt. Mieczysław Rudzki – zginął

---

⁸¹ M. Porwit, *Spojrzenie poprzez...*, op.cit., s. 273.

⁸² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.498, Materiały z podróży taktycznej północno-zachodniej, północno-wschodniej i południowej II kursu w lipcu i sierpniu 1921 roku.

⁸³ W rozkazie jest: w Wojsk. Szk. Szt. Gen., Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 38 z dnia 8.10.1921 r., s. 1434.

⁸⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.662, Opinie Dyrektora Studiów płk. Louisa Faury'ego.

⁸⁵ *W 50-lecie powstania Wyższej Szkoły Wojennej...*, op.cit., s. 317–319.

⁸⁶ Po pomyślnym ukończeniu studiów w École Supérieure de Guerre (1920–1922) otrzymał przydział do Oddziału III Sztabu Generalnego z dnia 15.02.1923 r., Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych gen. dyw. Kazimierza Sosnkowskiego (O.V.L.53924.G. 1922). Dziennik Personalny nr 7 z 26.01.1923 r.

⁸⁷ Kpt. Eugeniusz Pieczonka po ukończeniu studiów w École Supérieure de Guerre (1920–1922) otrzymał przydział do Oddziału IV Sztabu Generalnego z dnia 1.03.1923 r. Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych gen. dyw. Kazimierza Sosnkowskiego (O.V.L.53924.G. 1922). Dziennik Personalny nr 7 z 26.01.1923 r.

⁸⁸ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.90, Rozkaz oficerski nr 1 z 8.01.1921 r., Pismo N.D. z 3.01.1921 r. L.14354/Vpf 20.

⁸⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.90, Rozkaz oficerski nr 1 z 8.01.1921 r., Pismo N.D. z 31.12.1920 r. nr 14345/pf.

⁹⁰ Kpt. Ignacy Sadowski – zwolniony z kursu w marcu 1920 r. z powodu choroby, odkomenderowany do zorganizowania szkoły podoficerskiej w Biedrusku pod Poznaniem.

**Tabela 3. Absolwenci II kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego
(I kursu normalnego Wyższej Szkoły Wojennej 1920/1921)**

Lp.	Stopień	Nazwisko i imię	Przydział
1	Ppłk Szt. Gen.	Bolesławicz Marian	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu Warszawa
2	Ppłk Szt. Gen.	Boruta Spiechowicz Mieczysław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 8 Dywizji Piechoty
3	Ppłk Szt. Gen.	Więckowski Erwin	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 25 Dywizji Piechoty.
4	Ppłk Szt. Gen.	Więckowski Mieczysław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu Lublin
5	Ppłk Szt. Gen.	Zamorski Kordian Jan	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Grupy Operacyjnej Bieniakonie
6	Mjr Szt. Gen.	Adamowicz Zenon	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Sztabu 7 Dywizji Piechoty
7	Mjr Szt. Gen.	Ajdukiewicz Adam	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Lwów
8	Mjr Szt. Gen.	Prot-Berlinerblau Jan	Rozkaz L. 1896 odkomenderowany na studia
9	Mjr Szt. Gen.	Bochenek Włodzimierz	Rozkaz L. 1896 do Oddziału I Sztabu Generalnego
10	Mjr Szt. Gen.	Borzęcki Roman	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Warszawa
11	Mjr Szt. Gen.	Ćwiertniak Józef Stefan	Rozkaz L. 1896 do Oddziału III Sztabu Generalnego
12	Mjr Szt. Gen.	Czaderski Mieczysław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 16 Dywizji Piechoty
13	Mjr Szt. Gen.	Hulewicz Bohdan	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IIIa Ścisłej Rady Wojennej
14	Mjr Szt. Gen.	Hyc Jan	Rozkaz L. 1896 jako asystent Szkoły Sztabu Generalnego
15	Mjr Szt. Gen.	Jędrzejewicz Wacław	Rozkaz L. 1896 do Oddziału II Sztabu Generalnego
16	Mjr Szt. Gen.	Prugar-Ketling Bronisław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 2 Dywizji Górskiej
17	Mjr Szt. Gen.	Koc Leon	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 1 Dywizji Piechoty
18	Mjr Szt. Gen.	Künstler Stanisław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 5 Dywizji Piechoty

II kurs Wojennej Szkoły...

19	Mjr Szt. Gen.	Brochwicz-Lewiński Zbigniew	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Jazdy przy Inspektoracie Armii nr 2
20	Mjr Szt. Gen.	Mozdyniewicz Mieczysław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 28 Dywizji Piechoty
21	Mjr Szt. Gen.	Rawicz-Mysłowski Mieczysław	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 26 Dywizji Piechoty
22	Mjr Szt. Gen.	Papeć Józef	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Przemysł
23	Mjr Szt. Gen.	Parafiński Tadeusz	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu Łódź
24	Mjr Szt. Gen.	Płoszajski Karol	Rozkaz L. 1896 na stanowisko zastępcy szefa Szt. Dowództwa Okręgu Korpusu Pomorze
25	Mjr Szt. Gen.	Porwit Marian	Rozkaz L. 1896 do Oddziału III Sztabu Generalnego
26	Mjr Szt. Gen.	Regulski Bronisław	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IV Sztabu Generalnego
27	Mjr Szt. Gen.	Alf-Tarczyński Tadeusz	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 11 Dywizji Piechoty
28	Mjr Szt. Gen.	Frank-Wiszniowski Tadeusz	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IIIa Ścisłej Rady Wojennej
29	Mjr Szt. Gen.	Trzaska-Zabielski Stefan	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IIIa Ścisłej Rady Wojennej
30	Mjr Szt. Gen.	Zawadzki Bolesław	Rozkaz L. 1896 do Oddziału III Sztabu Generalnego
31	Mjr Szt. Gen.	Zieleniewski Tadeusz	Rozkaz L. 1896 jako asystent Szkoły Sztabu Generalnego
32	Kpt. Szt. Gen.	Bulowski Leon	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IV Sztabu Generalnego
33	Kpt. Szt. Gen.	Ciałowicz Jan	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 9 Dywizji Piechoty
34	Kpt. Szt. Gen.	Chmura Władysław	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IV Sztabu Generalnego
35	Kpt. Szt. Gen.	Czopp Wiktor Wilhelm	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Armii nr 2, drugi referent
36	Kpt. Szt. Gen.	Dreszer Rudolf	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Jazdy przy Dowództwie 2 Armii
37	Kpt. Szt. Gen.	Fyda Wojciech	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Armii nr 5, drugi referent
38	Kpt. Szt. Gen.	Jastrzębski Jan	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Armii nr 3, drugi referent

Sztuka wojenna

39	Kpt. Szt. Gen.	Krzysik Stanisław Marian	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IV Sztabu Generalnego
40	Kpt. Szt. Gen.	Kwiatek Feliks	Rozkaz L. 1896 do Oddziału I Sztabu Generalnego
41	Kpt. Szt. Gen.	Ludwig Włodzimierz	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IIIa Ścisłej Rady Wojennej
42	Kpt. Szt. Gen.	Maruszewski Artur	Rozkaz L. 1896 do Oddziału I Sztabu Generalnego
43	Kpt. Szt. Gen.	Morawski Witold	Rozkaz L. 1896 do Inspektoratu Armii nr 2, pierwszy referent
44	Kpt. Szt. Gen.	Müller Stanisław Leopold	Rozkaz L. 1896 do Oddziału I Sztabu Generalnego
45	Kpt. Szt. Gen.	Münnich Tadeusz	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Warszawa
46	Kpt. Szt. Gen.	Piórecki Karol	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 20 Dywizji Piechoty
47	Kpt. Szt. Gen.	Prażmowski Zbigniew	Rozkaz L. 1896 do Departamentu Lotnictwa
48	Kpt. Szt. Gen.	Radwan-Pragłowski Aleksander	Rozkaz L. 1896 jako asystent Szkoły Sztabu Generalnego
49	Kpt. Szt. Gen.	Różniecki (Roźniecki) Józef	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Lwów
50	Kpt. Szt. Gen.	Starzyński Mieczysław	Rozkaz L. 1896 do Dowództwa Okręgu Korpusu Kraków
51	Kpt. Szt. Gen.	Starzyński Roman	Rozkaz L. 1896 do Oddziału I. Sztabu Generalnego
52	Kpt. Szt. Gen.	Swarzeński-Rychlik Jan	Rozkaz L. 1896 do Oddziału III Sztabu Generalnego
53	Kpt. Szt. Gen.	dr Steifer Marian	Rozkaz L. 1896 na stanowisko szefa Sztabu 17 Dywizji Piechoty
54	Kpt. Szt. Gen.	Wiatr Józef	Rozkaz L. 1896 do Oddziału IV Sztabu Generalnego
55	Kpt. Szt. Gen.	Żółtkowski Paweł	Rozkaz L. 1896 do Generalnego Inspektoratu Jazdy
56	Por Szt. Gen.	Rodys Witold	Rozkaz L. 1896 jako asystent Szkoły Sztabu Generalnego 1
57	Mjr Szt. Gen.	Pikusa Bolesław*	Rozkaz L. 1896 jako asystent Szkoły Sztabu Generalnego
58	Kpt. Szt. Gen.	Rutkowski Stanisław*	Dowódca Dowództwa Okręgu Korpusu Lwów
59	Kpt. Szt. Gen.	Pokorny Konrad*	Dowódca Dowództwa Okręgu Korpusu Warszawa
60	Por.	Trembiński Stanisław*	Dowódca Dowództwa Okręgu Korpusu Brześć

* CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.181, nazwiska oficerów z Wykazu imiennego absolwentów II kursu WSSG.

II kurs Wojennej Szkoły...

w 1920 roku⁹¹. Brakuje natomiast nazwisk oficerów, którzy ukończyli kurs: mjr. Szt. Gen. Romana Borzęckiego, kpt. Szt. Gen. Władysława Chmury, kpt. Szt. Gen. Wiktora Wilhelma Czoppa, kpt. Szt. Gen. Józefa Różnieckiego (Różnieckiego) i kpt. Szt. Gen. Konrada Pokornego⁹². Liczbę 63 absolwentów II kursu podaje także Marian Porwit w publikacji *Spojrzenie poprzez moje życie*⁹³, natomiast Piotr Stawecki w pracy *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej* wymienia nazwiska 59 oficerów⁹⁴, nie ma wśród nich kpt. Szt. Gen. Konrada Pokornego⁹⁵.

W czasie II kursu Szkoły Sztabu Generalnego zaczęto budować pokojowy system szkolenia oficerów Sztabu Generalnego, który pozwolił podnieść poziom wykształcenia polskich absolwentów i umożliwił wybranie pierwszych pięciu polskich asystentów na potrzeby uczelni: mjr. Szt. Gen. Tadeusza Zieleniewskiego, mjr. Szt. Gen. Józefa Hycy, kpt. Szt. Gen. Aleksandra Radwana-Pragłowskiego, mjr. Szt. Gen. Bolesława Pikusa i por. Szt. Gen. Witolda Rodysa. Zapoczątkowało to planową polonizację systemu nauczania w Wojennej Szkole Sztabu Generalnego. Naukę na kursie podjęli oficerowie ze wszystkich rodzajów broni, od porucznika do majora włącznie, przyjęci po spełnieniu określonych kryteriów naboru. Program nauki starano się modyfikować, z wykorzystaniem doświadczenia wojny polsko-sowieckiej 1919–1920 oraz dotychczasowego dorobku polskiej myśli wojskowej, tym samym tworząc podwaliny pod polski model wyższego szkolnictwa wojskowego.

II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego trwał prawie dwa lata, w okresach: 5 stycznia–15 kwietnia 1920 roku, z wojenną „praktyką” 15 kwietnia 1920–2 stycznia 1921 roku i wznowionym kursem 3 stycznia–6 września 1921 roku. W historiografii Wyższej Szkoły Wojennej II kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego został uznany za tzw. I kurs normalny Wyższej Szkoły Wojennej i od niego zaczęto liczyć kolejne promocje oficerskie tej uczelni. ■

---

⁹¹ *Lista strat Wojska Polskiego...*, nr 33649, s. 752.

⁹² Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 38 z dnia 8.10.1921 r., s. 1434–1435.

⁹³ M. Porwit, *Spojrzenie poprzez...*, op.cit., s. 274: *Skończyłem studia I normalnej promocji z lokatą nr 15 na 63.*

⁹⁴ P. Stawecki, *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1997, s. 73.

⁹⁵ CAW, WSWoj., sygn. 1.340.1.181, Wykaz imienny absolwentów II kursu WSSG 1919–1921.